

Translation from English to Turkish

İyi Oluşun Unsurları

The Elements of Well-Being

Author / Yazar: Brad Hooker / University of Reading

Translators / Çevirmenler: Kaan Tuncay Erdaş, Zeynep Şahin / Bilkent Üniversitesi

Öz

Bu makale, iyi oluşun temel unsurlarının çoğul, kısmen nesnel ve birbirinden ayrılabilir olduğunu iddia etmektedir. Makale; bu unsurların haz, arkadaşlık, kayda değer başarı, önemli bilgi ve özerklik olduğunu, ancak ne güzelliğin takdir edilmesinin ne de ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürülmesinin bağlantılı olmadığını savunmaktadır. Makale, iyi oluş halinin artırılması için refah unsurlarının birleştirilmesi gerektiği görüşüne bir karşı argüman sunmaktadır. Son kısımda ise, iyi oluş hakkında söylenebilecek önemli her şey bu ayrılabilir unsurlara indirgenebileceği için iyi oluş veya kişisel değer kavramının nihai olarak önemsiz olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır.

Açıklamalar

Ben de birçok filozof gibi “iyi oluş” terimini “refah”, “kişisel değer” ve “bireysel fayda” ile eş anlamlı olarak ele alacağım. İyi oluş için yapılan katkıları yarar veya kazanım olarak adlandırıyorum. İyi oluştan eksiltelenleri ise zarar, kayıp veya bedel olarak tanımlıyorum. İyi oluşun unsurları hem fayda hem de refaha katkı sağlayan unsurlardır.

Bazen ereksel değer* olarak da adlandırılan içsel değer ile araçsal değer arasındaki fark kesinlikle önemlidir. Para, ilaç ve uyku sadece araçsal değere sahip şeylere örnek olarak gösterilebilir. Bu makale içsel değerlere odaklanacaktır. İyi oluşa katkıdan bahsederken araçsal olmayan katkıları, yani sadece başka şeylere araç oldukları için iyi olan şeylerin aksine içsel olarak bizler için iyi olan şeyleri kastediyorum. Bu makalenin odak noktası, bir kişinin refahına araçsal olmayan katkıları neyin oluşturduğu sorusudur. Şüphesiz, tartışacağım tüm değerlerin araçsal bir değeri vardır. Ancak ben bu değerlere araçsal faydalarından dolayı değil, iyi oluşun unsurları olarak odaklanacağım.

Hazcılık

Hazcılık, iyi oluşun acılardan arındırılmış hazlar olduğu kuramıdır. Hazlar, diğer nedenlerden ziyade sadece deneyimsel niteliklerinden dolayı çekici bulunan deneyimlerdir. Acılar ise başka nedenlerden dolayı değil, deneyimsel niteliklerinden dolayı kaçınılan deneyimlerdir¹.

Deneyimsel niteliğe odaklanmak, hazların ve acıların belirleyici bir özelliğini açığa çıkarır, zira bunlar içebakışsal olarak ayırt edilebilir fakat bu gerçekten ayırt edildikleri anlamına gelmemektedir. Hayatındaki en önemli projede başarısız olan ama bu başarısızlığı asla öğrenemeyen bir kişi hayal edin. Örnek olarak yataının son beş yılını Madeleine McCann adlı bir çocuğun nasıl ve neden kaybolduğunu bulmaya çalışarak geçiren amatör bir dedektif düşünün. Dedektif davayı çözmeye yarayan çok önemli bir keşif yaptığını düşünerek ölmüştür. Oysaki, gerçekte onun bu “keşfinin” son derece yanlıştır. Başarısız olduğunu öğrenemediği için onun tecrübe ettiği haz; projenin başarılı olma durumundaki hazzı ile aynıydı. Hazcılar, bir yaşam projesinin başarısızlığa uğramasının kendi içinde kişinin refahını azaltmadığını ileri sürerler. Onlar için kişinin refahını belirleyen tek şey kişinin iç dünyasında nasıl hissettiğidir. Kişinin iç dünyasında nasıl hissettiği ise kısmen onun arzularının tatmin olup olmamasıyla ilişkili olabilir. Onun iç dünyasından hissettikleri arzularının muhakkak gerçekleşip gerçekleşmediğine bağlı değildir. (Yakın dönemdeki hedonizm savunmaları için bkz. Feldman, 2004 ve Crisp, 2006, bölüm 4.)

İçgözlemsel olarak ayırt edilebilirliğin haz için gerekli olduğunu ve kişinin projelerindeki başarısının ise gerekli olmadığını iddia ettim. İster küçük bir çocuğun nasıl ve neden aniden kaybolduğunu bulmak gibi nispeten özel bir proje, ister birçok iyi arkadaşının olması; bilim, tarih ve metafizik hakkında bilgili sahibi olmak veya kalıcı değeri olan şeyler yaratmak gibi daha karmaşık, genel hedefler olsun; bu durum yine de geçerlidir. Yeterince iyi arkadaşı olduğuna, bilim, tarih ve metafizik konularında bilgili ve kalıcı değere sahip şeyler yarattığına inanan birini ele alalım. Bu kişinin hayatından bir miktar memnuniyet duyması muhtemeldir.

Belki de bu tür bir memnuniyet en önemli haz türüdür (Sumner, 1996, bölüm 4). Bununla birlikte, bu tür bir hazzı elde etmek, iyi arkadaşlara duyulan arzuların; bilim, tarih ve metafizik konularında bilgiye duyulan arzuların ve yaratıcı başarının gerçekten gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda yanıltılmış olma durumunda dahi mümkündür. Kişinin hayatından memnun olması, hayatında memnun hissedip hissetmemesi haricinde hemen hemen her şey hakkında yanılığında olmasıyla uyum içerisindedir.

¹ Burada özellikle anonim hakemlere yazdıkları ifadeler için minnettarım.

Arzu Tatmini

Refahla ilgili bir diğer temel görüş ise kişinin iyi oluşunun, duyduğu arzuların yerine getirildiğini bilip bilmemesinden bağımsız olarak arzularının tatmin edilmesi ile oluştuğunu savunur. Bu görüş, genellikle iyi oluşun 'arzu tatmini teorisi' olarak adlandırılır.

Hazcılığa karşıt olarak arzu tatmini kuramı lehindeki temel argüman, birçok insanın kişisel çıkar kaygısının kendi hazlarının, acılarının, keyiflerinin ve hayal kırıklıklarının ötesine geçmesidir (Nozick, 1974, özellikle s. 43). Örneğin, pek çok insan gerçeği bilme konusunda (özellikle de diğer arzularının gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda) keyifli bir cahilliktense daha kuvvetli bir kişisel çıkar kaygısına sahiptir.

Arzu tatmini kuramına karşı öne sürülen temel argümana göre, bazı arzular o kadar tuhaftır ki, bunların tatmin edilmesi, o duygulara sahip olan insanlar için başlı başına bir fayda sağlamayacaktır. Bu durum; sözkonusu insanların arzularının tatmin olduğuna inanmaktan duydukları haz, onlar için bir fayda teşkil etse bile geçerlidir. Seramik bir fincan tabağına sahip olmak, cadde boyunca uzanan çimlerdeki tüm yaprakları saymak isteyen veya mümkün olduğunca çok sayıda radyoyu açmak isteyen birini düşünün (Anscombe, 1958, s. 70; Rawls, 1971, s. 432; Quinn 1993, s. 236). Varsayalım ki bu kişi tüm bunları kendi iyiliği için, yani araçsal olmayan (içsel değer) şeklinde istiyor. Sezgisel olarak, bu tür arzuların tatmininin başlı başına bu kişiye herhangi bir faydası olmayacağını düşünürüz.

Objektif Liste Kuramı

Refahın üçüncü kuramı hazzın bir fayda teşkil ettiği konusunda hazcılık ile hemfikirdir. Bu üçüncü kuram ile hedonizmin ayrıştığı nokta, refahın tek bir unsura mı yoksa birden fazla unsura mı sahip olduğu sorusudur. Üçüncü kuram, başka şeylerin de yarar teşkil ettiğini iddia etmektedir. Örnek olarak önemli konular hakkında bilgi, arkadaşlık, kayda değer başarı ve özerklik verilebilir. Derek Parfit (1984, s.493-502) bu teoriyi, "objektif liste teorisi" olarak adlandırmış olsa da teori genellikle "liste teorisi" olarak kısaltılmaktadır. Objektif liste teorisine göre bir yaşam; haz, önemli konular hakkında bilgi sahibi olma, arkadaşlık, kayda değer başarı ve özerklik içerdiği ölçüyle orantılı şekilde refah içermektedir. Yukarıda sıralanan değer dışındaki unsurlara ilişkin arzuların gerçekleştirilmesi ve haz dolu bir yaşam, bu değerlerden yoksun olmasından kaynaklı düşük kaliteli olabilir (tartışma için bakınız Griffin, 1986, s. 29-35, 58-72; Crisp, 1997, bölüm 3.).

Bir başarıyı diğerinden önemli hale getiren nedir? Thomas Hurka (1993, bölüm 8-1; 2011, bölüm 5) geniş kapsamlı ve zor elde başarıların, dar kapsamlı ve kolay elde

edilebilir olanlardan daha önemli olduğunu son derece ikna edici bir şekilde savunmaktadır. Kuşkusuz, daha dar kapsamlı ve daha kolay elde edilen bir başarı; daha kapsamlı ve zor elde edilen bir başarıdan daha fazla yarar sağlayabilir. Çünkü dar kapsamlı olan size daha büyük bir haz getirebilir, arkadaşlıklarınızı geliştirmenize yardımcı olabilir veya size daha fazla öğrenme imkânı sunabilir. Başka bir deyişle, içsel değerinin yanı sıra araçsal değeri de göz önünde bulundurulduğunda, daha dar ve daha kolay elde edilen bir başarı, daha geniş ve daha zor elde edilene kıyasla sizin için daha faydalı olabilir. Ancak başarıların araçsal faydalarını göz ardı ettiğimizde geniş kapsamlı ve zor elde edilenlerin dar kapsamlı ve kolay olanlardan daha önemli olduğu sonucuna varmalıyız.

Aynı şekilde, Hurka'nın (1993, bölüm 8-10; 2011, bölüm 4) argümanları doğrultusunda, kapsamlı ve açıklayıcı bir bilginin; dar ve sığ bir bilgiden daha değerli olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, fiziğin, biyolojinin veya metafiziğin temel gerçeklerine ilişkin bir bilgi, otuz üç yıl önce belirli bir aydaki belirli bir futbol takımının orta oyuncularının vuruş ortalamalarına ilişkin bir bilgiden daha değerlidir. Ancak kendinizle ya da sizinle yakından bağlantılı olan şeyler hakkında bir bilgiye sahibi olmak, bazı durumlarda sizinle özel bir bağlantısı olmayan şeyler hakkındaki genel bilgilere kıyasla size daha çok fayda sağlayabilir. Kendinizle ilgili önemli gerçekleri bilmek (benlik bilgisi); fizik, biyoloji, metafizik veya diğer insanlar hakkındaki genel doğruları bilmekten daha önemli bir refah unsurudur. Örneğin, kendi başarısızlıklarınızı bilmek diğer insanların başarısızlıklarını bilmekten daha önemlidir. Öte yandan, bir şeyin sadece sizin için değil herkes için doğru olduğunu bilmek, size yalnızca kendiniz hakkındaki gerçeği bilmekten daha büyük bir fayda sağlayacaktır.

Hangi tür başarı ya da bilginin bir iyi oluş unsuru olarak daha değerli olduğu sorusundan daha tartışmalı olan ise özerkliği tam olarak neyin meydana getirdiği sorusudur. Özerklik yalnızca kişinin eylemlerinin sahip olmayı arzuladığı arzular tarafından yönlendirilmesinden mi ibarettir? Yoksa özerklik, kişinin kararlarının kendi değer yargıları tarafından yönlendirilmesinden mi ibarettir? Yoksa özerklik, kişinin değer yargılarının bizzat kendisinin otonom olarak üretmiş olmasını mı gerektirir? Ya da özerklik, kişinin değer yargılarının en azından asgarî düzeyde mantıklı olmasını mı gerektirir?

Bu sorular büyüleyicidir, fakat ne yazık ki burada ele alınması mümkün olmayan sorulardır. Bundan dolayı, bir cevap varsaymam gerekmektedir. Bu cevaba göre, bir kişinin hayatında aralarından seçim yapacağı önemli seçeneklerinin olması, seçimlerinin kişisel değerlerini yansıtması ve kendi değer yargılarının asgari düzeyde man-

tıklı olduğu (yani değerlerini her zaman dikkate almadan kabul etmek yerine en azından bir kere değerlendirmesi) ölçüsünde özerklik içermektedir. Jack, Jill'in sahip olduğu önemli seçenekler setini önemli ölçüde kısıtlarsa veya değer yargılarını kontrol ederek onun seçimlerini kontrol ederse, Jill özerklikten yoksun olacaktır. Aynı durum, bir beyin hasarı ya da akıl hastalığının Jill'in değer yargılarını etkilemesi veya bunları değerlendirebilmesini engellemesi halinde dahi geçerli olacaktır.

Şimdi, herhangi bir varsayılan değerın objektif listesinde bir öge olup olmadığını nasıl tespit edebiliriz? Bunun için şu tür bir düşünce deneyine başvurabiliriz. Bir kişi için olabildiğince birbirine benzeyen iki olası yaşam hayal ederiz ancak bu hayatlardan biri diğerinden daha fazla olası değer içerir. Ardından, olası değeri daha fazla barındıran hayatın, onu yaşayan kişi için diğer hayattan daha faydalı olup olmayacağını düşünelim. Eğer doğru cevap hayır ise, o zaman söz konusu olası değer kesinlikle refahın bir unsuru değildir. Öte yandan, eğer doğru cevap bunun yerine olası değerın daha fazla olduğu yaşamın daha faydalı olduğu yönündeysen, o zaman bu yaşamın daha faydalı olmasının doğru açıklamasının ne olduğunu sorgularız. Muhtemel açıklamalardan biri, söz konusu potansiyel değerın gerçekten de bir refah unsuru olduğudur.

Haz

Açıklayıcı bir örnek verelim. Mümkün olduğunca birbirine benzeyen iki olası yaşam hayal edelim, ancak bu yaşamlardan biri diğerinden daha fazla miktarda 'saf haz' içeriyor olsun. İki olası yaşamda da tek değişken iki olası hayattaki saf haz miktarı olacak şekilde, her şeyi mümkün olduğunca eşit tutmaya çalışıyoruz. Ardından, daha büyük miktarda saf haz içeren hayatı yaşayan kişinin yaşamının, daha az miktarda saf haz içeren fakat mümkün olduğunca benzer bir hayat yaşayan kişinin yaşamından daha faydalı olup olmayacağını düşünelim. Eğer doğru cevap, daha fazla miktarda saf haz içeren yaşamın daha az miktarda saf haz içeren yaşamdan daha faydalı olmayacağı ise, o zaman saf haz iyi oluşun bir unsuru değildir. Öte yandan, eğer doğru cevap daha fazla miktarda saf haz içeren yaşamın daha faydalı olduğu ise, o zaman bu yaşamın daha faydalı olmasının doğru açıklamasının ne olduğunu sorgulamamız gerekir. Saf hazzın gerçekten de refahın bir unsuru olduğuna dair açıklama kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bu olası açıklamanın doğru olabilmesi için karşıt olası açıklamaların hatalı olması gerekmektedir. Belki de en önde gelen karşıt olası açıklama, hipotez gereği karşılaştırılan iki yaşamın, birinin diğerinden daha fazla miktarda saf haz içermesi dışında mümkün olduğunca birbirine benzemesine rağmen, bu olası yaşamlardan birinin daha fazla miktarda saf haz içermesinin diğer değerlerin seviyelerindeki

farklılıkları beraberinde getirdiği ve bu farklılıkların olası yaşamlardan birinin diğerine üstünlüğünü açıklayan şey olduğudur. Kısacası, düşünce deneyimiz sadece bir değişkeni izole etse de karşıt olası açıklama diğer değişkenlerin sadece ortadan kaldırılamaz değil, aynı zamanda çok önemli olduğunu iddia etmektedir.

Bu karşıt açıklamaya bir örnek verelim. Bu açıklama, daha fazla miktarda saf haz içeren yaşamın, ekstra saf hazzın kaynakları olarak daha fazla miktarda kayda değer başarı, arkadaşlık, önemli bilgi, özerklik de içermesi gerektiği önerisiyle başlar. Bu rakip açıklama ardından, daha büyük miktarda saf haz içeren yaşamın, onu yaşayan kişi için daha az miktarda saf haz içeren yaşamdan daha faydalı kılan şeyin ekstra saf haz değil, daha büyük miktarda kayda değer başarı, arkadaşlık, önemli bilgi veya özerklik olduğunu ekler.

Bu rakip açıklama yanlış bir varsayımdan yola çıkmaktadır. Daha çok miktarda saf haz içeren yaşamın, ekstra saf hazzın kaynakları olarak daha fazla miktarda kayda değer başarı, arkadaşlık, önemli bilgi veya özerklik de içermesi gerektiği varsayımdır. Bu varsayım yanlıştır çünkü ekstra haz önemsiz bir başarıdan, önemsiz bir bilgiden, yanlış inançlardan ya da fizyolojik dürtülerin tatmininden kaynaklanmış olabilir. Saf hazzın kaynağı önemsiz, yanlış algılanmış ya da sadece fizyolojik olabilir. Bir saf haz kaynağının, iyi oluşun bir unsuru olması bir yana, kendi başına değerli bir şey olmasına gerek yoktur.

O halde, saf hazzın kesinlikle iyi oluşun bir unsuru olduğu sonucuna varabiliriz. Bu, neden daha fazla miktarda saf haz içeren bir yaşamın onu yaşayan kişi için bu yaşamın daha az miktarda saf haz içermesi dışında birincisine mümkün olduğunca benzeyen başka bir olası yaşamdan daha faydalı olacağına en iyi açıklamasıdır.

Saf hazzın iyi oluşun bir unsuru olduğu tezinin pek çok insana apaçık göründüğünün farkındayım. Ancak, saf hazzı apaçık değerli bulmayan bazı kişiler de var. Yukarıdaki argümanım hedef kitlesi de onlardır. Bu makalenin ilerleyen bölümlerinde, saf hazzın yalnızca değerli bir faaliyet sırasında elde edildiğinde değerli olduğunu düşünen insanlara yönelik bir argüman yer almaktadır.

Kayda Değer Başarı

Yukarıdaki argümanın yapısı, iyi oluşun diğer aday unsurlarına da uygulanabilir. Şimdi bunu kayda değer başarıya uygulayalım. Bir kişi için birbirine benzeyen iki muhtemel yaşam hayal ediyoruz fakat bu yaşamlardan birisi diğerine göre daha fazla kayda değer bir başarı içermektedir. Mümkün olan iki yaşamın içindeki tek değişkeni kayda değer başarı olacak şekilde ele alarak her şeyi olabildiğince eşit tutmaya çalışıyoruz. Ardından, hayatı yaşayan kişi için daha büyük miktarda kayda değer başarı içeren yaşamın, daha az miktarda kayda değer başarı içeren fakat bunun

dışında mümkün olduğunca aynı olan yaşamdan daha faydalı olup olmadığını düşün-
nelim. Eğer doğru cevap hayır ise, kayda değer başarı iyi oluşun unsuru değildir.
Diğer taraftan, bana göre doğru cevap daha büyük miktarda kayda değer başarı içeren
hayatın diğerine göre her şeyin mümkün olduğunca benzer olduğu ama daha az
miktarda kayda değer başarı içeren yaşamdan daha faydalı olduğudur.

Peki, bu yaşamın daha faydalı olmasının en iyi açıklaması nedir? Sunulabilecek
açıklamalardan biri, kayda değer başarının gerçekten de iyi oluşun unsurlarından biri
olmasıdır. Karşıt olası açıklama daha büyük miktarda kayda değer başarı içeren
yaşamın daha fazla saf haz, arkadaşlık, önemli bilgi veya özerklik içermesini var-
sayarak başlar. Bu varsayımdan yola çıkarak bu karşıt açıklama, daha fazla kayda
değer başarıya sahip bir hayatı yaşayan kişi için daha faydalı kılan etmenin fazladan
kayda değer başarı değil, daha büyük miktarda hazzın, arkadaşlığın, önemli bilginin
ve özerklik olduğunun sonucuna varır.

Daha büyük miktarda kayda değer başarı içeren yaşam; sıklıkla daha az
miktarda kayda değer başarı içeren yaşama göre daha fazla haz, arkadaşlık, önemli
bilgi veya özerkliğe sahiptir. Ancak bu her zaman doğru değildir. Bazen insanlar
hazzı, arkadaşlığı ve önemli bilgiyi kayda değer başarı uğruna feda etmektedirler.
Gerçekten de hedefe yönelik bir saplantı, hedefe ulaşmak için araç olabilir ama aynı
zamanda haz almakla çatışıp kişiyi arkadaşlarına veya potansiyel arkadaşlarına karşı
yabancılaştırabilir. Ek olarak, hedefle ilgisi olmayan bilgilere karşı göz yumulmasına
da neden olabilir. Bu gibi nedenlerden dolayı, büyük miktarda kayda değer başarı ve
büyük miktarda arkadaşlık, haz, önemli bilgi arasında mükemmel bir şekilde bağıntı
olması gerekmez.* Bu durum, özellikle önemli bir başarıya imza atan bir kişinin bu
başarıdan hiç haberdar olmadığı ve dolayısıyla bu başarıyı bilmekten çok fazla haz
alamayacağı durumlarda açıkça görülmektedir.

O halde, hayatı yaşayan kişi için daha büyük miktarda kayda değer başarı
içeren yaşamın, daha az miktarda kayda değer başarı içermesi dışında mümkün ol-
duğunca benzer olan yaşamdan daha faydalı olacağı gerçeğinin doğru açıklaması
nedir? Doğru açıklama, daha fazla miktarda kayda değer başarı içeren yaşamın aynı
zamanda daha fazla miktarda masum haz, arkadaşlık, önemli bilgi, özerklik içermesi
gerektiği şeklinde olamaz. Bunun yerine doğru açıklama, kayda değer başarının iyi
oluşun bir unsuru olduğudur.

Önemli Bilgi

Aynı türden bir argüman, önemli bilginin iyi oluşun bir unsuru olduğu sonucuna var-
mak için de kullanılabilir. İki yaşamın mümkün olduğunca birbirine benzediğini, an-
cak bu yaşamlardan birinin önemli bilgiye sahip olduğunu ve diğerinin olmadığını ya

da bir yaşamın diğerinden çok daha fazla miktarda önemli bilgi içerdiğini düşünün. Hiç önemli bilgi içermeyen ya da çok daha az miktarda önemli bilgi içeren yaşam, birey için mümkün olduğunca benzer fakat en azından bir miktar ya da çok daha fazla miktarda önemli bilgi içeren bir yaşamdan daha kötüdür.

Yine de şunu sormak zorundayız: daha fazla miktarda önemli bilgiye sahip bir hayatın daha fazla fayda sağlamasının en iyi açıklaması nedir? Olası açıklamalardan biri, önemli bilginin gerçekten de iyi oluşun bir unsuru olduğudur. Karşıt olası açıklama ise daha fazla miktarda önemli bilgiye sahip yaşamın aynı zamanda daha fazla miktarda saf haz, arkadaşlık, kayda değer başarı veya özerklik içermesi gerektiği varsayımından yola çıkar. Bu varsayımdan hareketle karşıt açıklama, daha fazla miktarda önemli bilgiye sahip yaşamın, onu yaşayan kişi için daha faydalı kılan şeyin fazladan önemli bilgi değil, daha fazla saf haz veya arkadaşlık veya kayda değer başarı veya özerklik olduğu sonucunu çıkarır.

Daha fazla önemli bilgi içeren yaşamın aynı zamanda daha fazla saf haz, arkadaşlık, kayda değer başarı veya özerklik içermesi gerektiği varsayımını kabul etmemeliyiz. Bazen önemli bilgi saf hazzı arttırmak yerine azaltır. Bazen önemli bilgi dostluklara zarar verir. Bazen önemli bilgi, kayda değer bir başarı değildir çünkü peşinden gidilen bir şey değildir ve dolayısıyla bir başarı olarak da görülmez. Dolayısıyla, daha çok önemli bilgi içeren yaşam aynı zamanda daha fazla saf haz, arkadaşlık, kayda değer başarı ya da özerklik içermeyebilir.

Bundan dolayı, hiç önemli bilgi içermeyen ya da oldukça az miktarda önemli bilgi içeren bir yaşamın, benzer fakat daha fazla miktarda önemli bilgi içeren bir yaşamdan daha kötü olduğu gerçeğinin en iyi açıklaması, daha fazla önemli bilgi içeren yaşamın aynı zamanda daha fazla saf haz, arkadaşlık, kayda değer başarı veya özerklik içermesi gerektiğinden kaynaklı olamaz. Bunun yerine en iyi açıklama, önemli bilginin iyi oluşun bir unsuru olduğudur.

Özerklik

Özerkliği ilgilendiren konuda da yukarıdaki argümanlarla aynı yapıya sahip bir argümanı deneyebiliriz. Bir kimse için birisi diğerinden daha az özerklik içeren iki olası yaşamı hayal edebiliriz. Daha sonra bu iki hayat hangisinin bu hayatı yaşayacak kişi için daha faydalı olacağını sorabiliriz. Özerk hayat daha iyi görünmektedir. İki muhtemel yaşamın iyi oluş unsurlarının mümkün olduğunca eşit olduğunu hayal ettiğimizden dolayı, daha özerk olunan yaşamın üstünlüğünün özerkliğin araçsal değeriyle ne ölçüde açıklanabileceğini en aza indirgiyoruz.

Bu kısımda yeniden birbiri ile bağlantılı olsa da birden fazla değişkenin olduğu itiraz ile karşılaşmaktayız. Karşıt görüş, eğer bir olası yaşam, mümkün olduğunca

benzer olan başka bir olası yaşamdan daha fazla özerklik içeriyorsa, daha fazla özerklik içeren olası yaşamın aynı zamanda diğer yaşamdan daha fazla haz, bilgi, arkadaşlık veya başarı içermesi gerektiği yönündedir. Bu varsayımdan hareketle karşıt görüş, bu yaşamı daha iyi yapan unsurun daha fazla özerklik değil, daha fazla haz, bilgi, arkadaşlık veya başarı olduğu sonucunu çıkarmaktadır.

Ancak, olası bir yaşamın, mümkün olduğunca benzer olan başka bir yaşamdan daha fazla özerklik içermesi halinde, daha fazla özerklik içeren olası yaşamın da daha fazla haz, bilgi, arkadaşlık, başarı içermesi gerektiği doğru değildir. Daha fazla özerklik bazı başarıların yanı sıra elbette bazı başarısızlıklara da yol açabilir -bazı kaçırılmış haz fırsatları, bazı bilgi eksiklikleri, bazı bozulmuş arkadaşlıklar ve bazı başarısız projeler gibi-. Dolayısıyla, dengeye bakıldığında, daha fazla özerklik daha fazla haz, bilgi, arkadaşlık veya başarıya yol açmayabilir. Demek ki haz, arkadaşlık, başarı ve bilgi açısından eşit olan ve yine de bu yaşamlardan birinin diğerinden daha fazla özerklik içerdiği iki olası yaşam hayal etmemizi engelleyecek hiçbir şey yoktur.

Bundan kaynaklı olarak bu iki olası yaşamdan hangisinin onu yaşayan kişi için daha faydalı olduğunu sorarız. Daha özerk olan yaşam daha iyi görünmektedir. İki yaşamın refahın diğer unsurları açısından mümkün olduğunca eşit olduğunu hayal ettiğimizden, bu karşılaştırmada daha özerk yaşamın üstünlüğünün en iyi açıklaması, özerkliğin refahın bir unsuru olduğudur.

Güzelliği Takdir Etmek

Bir şeyi güzel olarak deneyimlemek kesinlikle başka faydalara da araç olabilir. En açık şekilde, güzel bir şeyi deneyimlemek, haz hatta coşku yaratabilir. Güzel bir şeyi deneyimlemek sevgi ve bilgi gibi başka faydalara da sebebiyet verebilir. Ancak güzel bir şeyi deneyimlemek araçsal olmayan bir fayda mıdır ki böyle bir takdiri içeren bir yaşam, içermeyen bir yaşamdan daha iyi bir ölçüde olmalıdır?

Peki, güzelliğe ilişkin yargılar, tat duyumuza ilişkin yargılar gibi yalnızca öznel midir? Bir yiyeceğin lezzetli olup olmadığı öznel dir. Örneğin, siz armutların lezzetli olduğunu düşünüyorsanız ve ben size katılmıyorsam, bu durum ikimizin de yanılmasını gerektirmez. Eğer güzellik de lezzet gibiyse, bir şeyin estetik niteliklerini çekici bulup bulmadığınız konusunda doğru olabilirsiniz, ancak bu niteliklerin gerçekten çekici olup olmadığı veya çekici olması gerekip gerekmediği konusunda doğru olamazsınız. Eğer güzellik lezzet gibiyse, daha fazla güzellik bulduğunuz olası bir yaşamı sizin için daha az güzellik bulduğunuz olası bir yaşamdan daha iyi yapan şey, ekstra güzelliğin size getireceği ek haz veya dostluk olacaktır. Eğer güzellik lezzet gibiyse, o zaman güzelliği takdir etmek kendi başına bir iyi oluş unsuru değildir.

Eğer güzellik lezzet gibi öznel değil de nesnel bir değer ise, o zaman sadece belirli niteliklerin sizi ve başkalarını çekip çekmediği konusunda değil, aynı zamanda belirli niteliklerin gerçekten çekici olup olmadığı veya çekici olması gerekip gerekmediği konusunda da doğru olabilirsiniz. Bu durumda, estetik özellikler hakkında bilgi sahibi olabilirsiniz. Eğer bu doğruysa, belki de güzelliği takdir etmeyi bir tür önemli bilgi olarak sınıflandırmalıyız. Eğer güzelliği takdir etmek bir tür önemli bilgi ise, o zaman güzelliği takdir etmenin önemli bilgi başlığı altında iyi oluşun bir unsuru olduğunu kabul etmek için gerekçelerimiz var demektir.

Ahlaki Açıdan İyi Bir Yaşam Sürmek

Şimdi ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmenin iyi oluşun bir unsuru olup olmadığı sorusuna geçelim. Öyle olmasa dahi, ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmek elbette ki ahlaki açıdan iyidir. Ayrıca ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmek, bu yaşamın fedakârlık gerektirdiği durumda bile yaşamak için en güçlü neden olabilir. Başkalarına yarar sağlamak adına ya da ahlaki kısıtlamalar kişinin kendisi için en faydalı olanı yapmanın önüne geçtiği durumlarda dahi ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmenin iyi oluşun bir unsuru olup olmadığı sorusu ile ilgilenebiliriz.

Ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmek, iyi oluşun diğer unsurları göz önünde bulundurulduğunda ödüllendiricidir. Ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmek, kayda değer bir başarıyı teşkil etmektedir². Ayrıca bu tarz bir yaşam sürmek, hem haz getirebilir hem de dostluğu pekiştirebilir. Ahlâkın neyi gerektirdiğini bilmek de önemli bir bilgidir. Ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmek, başarı başlığı altında, haz veya dostluk için bir araç olarak ya da bilgi ile bağlantılı olarak değil de kendi başına bir iyi oluşun bir unsuru mudur?

Bu, cevabı bana doğrudan açık görünen bir soru değil. Yapabileceğim en iyi şey, soruya sempati testi adını verdiğim yöntemle dolaylı olarak yaklaşmaktır (bu testi ilk olarak Hooker, 1996, s. 149-53'te önerdim).

Kendimize, hayatında belirli bir özellikten mahrum kalan bir kişiye sempati duymaya meyilli olup olmadığımızı sorduğumuzu varsayalım. Sempati yargı-duyarlı bir tutumdur (yargı-duyarlı tutumlar için bkz. Scanlon, 1998, s. 20-22). Yaşamında belirli bir nitelikten yoksun olan kişiye karşı sempati duymamız ancak o eksikliğin kişinin yaşamını, aynı niteliğe sahip olması dışında olabildiğince benzer olan yaşamdan daha az faydalı kıldığına kanaat getirdiğimizde anlam kazanır. Bu yüzden,

² Bir anonim hakem, ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmenin, kişinin etrafının her zaman ahlaki davranması için teşvik sağlayan kişilerle çevrili olması halinde pek de başarılı olmayabileceğini öne sürmüştür. Bana göre bu tür teşviklerin her zaman sağlandığını düşünmek gerçekçi değil.

eğer yaşamında bu nitelikten mahrum olan birine sempati duyuyorsak bu tutum ancak içten içe bir hayatın bu niteliğe sahip olmasının iyi oluşun bir unsuru olduğunu düşünüyorsak anlamlıdır. Eğer yaşamı bu özellikten yoksun olan birine sempati duymuyorsak, bunun olası bir açıklaması, içten içe bir yaşamın bu özelliğe sahip olmasının iyi oluşun bir unsuru olduğunu düşünmemizdir.

Hayatlarında haz, arkadaşlık, özerklik, önemli bir başarı ya da önemli bir bilgi bulunmayan ve bu diğer değerlerden bir ya da daha fazlasının bir şekilde telafi edemeyen durumdaki insanlara sempati duyarız. Buna karşın, ahlaki açıdan iyi hayatlar yaşamayan insanlara sempati duymayız. Sempati duymamamızın muhtemel bir açıklaması, içten içe ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmenin refahın bir unsuru olduğuna gerçekten inanmıyor olmamızdır.

Sempati testi iyi bir test midir? Eğer birine sempati duyuyorsak, inançlarımız hakkında meşru çıkarımlarda bulunabiliriz. Daha spesifik olmak gerekirse eğer hayatında belli bir nitelikten mahrum olan bir kişiye sempati duyuyorsak, bu kişinin hayatının; hayatında bu nitelikten mahrum olmayan birine kıyasla daha az fayda içerdiğini düşünüyor olmamız gerekir. Sempati testinin sınırlılığı, birinin yaşamında belirli bir niteliğin eksik olduğu ve bizim sempati duymadığımız durumlarda kendini gösterir. Evet, sempati duymamamızın olası bir açıklaması, bir yaşamın bu özelliğe sahip olmasının gerçekten de iyi oluşun bir unsuru olmadığını düşünmemizdir. Ancak başka bir olası açıklama da başka bir şeyin sempati duymamızı engellemesidir. Örneğin, söz konusu kişinin daha düşük iyi oluş düzeyine sahip bir yaşamı hak ettiğini düşünebiliriz.

Başlangıçta birine sempati duymamanın, ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürdüremediğine inandığımız kişilere karşı hissettiğimiz kınama, suçlama ve öfke ile birleştirilmesinin zor olduğundan şüphelenebiliriz. Ahlaki suçlamaya düzenli olarak bir tür düşmanlık duygusu eşlik eder ve bu da sempatinin önüne geçebilir.

Yine de birini suçlamak, o kişiye sempati duymamanın önüne geçmek zorunda değildir. Bazen çok önemseydiğimiz birini suçlamak zorunda kalabiliriz. Çok önemseydiğimiz birini suçladığımızda, suçlamaya sempati eşlik edebilir. Mesela, bir şey için kendimizi suçlayabiliriz ama aynı zamanda kendimize verdiğimiz zarar için üzülebiliriz³.

Bu argümanda şu ana kadar ahlaki açıdan iyi yaşam süremeyen insanlara sempati duymadığımızı varsaydım. Bu sempati eksikliğini ahlaki açıdan iyi yaşam süremeyenleri suçlamanın bir etkisi olarak açıklama girişimine şüpheyle yaklaştım.

Ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmeyen insanların suçlanması, onlara sempati duyulmasını önüne her zaman geçemez. Bu nedenle, ahlaki açıdan iyi bir yaşam

³ Bunu bana belirttiği için Penelope Mackie'ye minnettarım.

sürmeyi başaramayan insanlara sempati duymamamızın en iyi açıklamasının, böyle bir yaşam sürmenin refahın belirgin bir unsuru olduğunu gerçekten düşünmememiz olduğunu tahmin ediyorum. (Bu sonuç, ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmenin, onu yaşayan kişi için araçsal olarak faydalı olabileceği ve önemli bir başarı teşkil edebileceği kabul edilerek dengelenmelidir).

İyi Oluş İçin Arkadaşlık Bir Tür Başarıdan Daha Fazlasıdır

Daha önce, arkadaşlığın iyi oluşun belirgin bir unsuru olarak ele alınması gerektiğini savunmuştum. Şimdi de sempati testine başvurarak, ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmenin iyi oluşun belirgin bir unsuru olduğuna gerçekten inanmadığımızı ancak ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmenin bir tür kayda değer başarı olduğunu ve bunun da iyi oluşun bir unsuru olduğunu savunuyorum. Bu sonuç dikkate alındığında, bir kişi ahlaki açıdan iyi bir hayat sürmekten çok boyutluluk oranı daha az olsa da arkadaşlık kurmanın ve sürdürmenin de önemli bir başarı türü olduğu gerçeğine itiraz edebilir.

Arkadaşlıklar kurmanın ve arkadaşlığı sürdürmenin de önemli bir başarı türü olduğunun nasıl inkâr edilebileceğini anlamıyorum. Örneğin, Frieda adında birinin Markus adında bir arkadaşının içindeki iyiliği görüp onu affettiğini ve ona duyduğu ilgiyi yıllar boyunca devam ettirdiğini düşünün. Markus'un ne kadar çelişkili, karamsar, kendini kandıran ve zaman zaman kendine zarar veren biri olduğu düşünüldüğünde, bu Frieda adına gerçekten etkileyici bir başarıdır. (Buna karşılık, Markus'un onu sevmeye devam etmesi, Markus'un ona hayranlık duyması ve onu takdir etmesinin ne kadar kolay olduğu düşünüldüğünde, Markus açısından bir başarı değildir).

Şimdi aşağıdaki argümanı düşünün:

Önerme 1: Arkadaşlık kurmak ve sürdürmek, kayda değer bir başarı türü olarak ahlaki açıdan iyi bir hayat yaşamak gibidir.

Önerme 2: Ahlaki bir yaşam sürmek iyi oluşun belirgin bir unsuru değildir.

Önerme 3: Arkadaşlıklar kurmak ve sürdürmek, kayda değer bir başarı türü olarak ahlaki açıdan iyi bir hayat yaşamak gibiyse ve ahlaki açıdan iyi bir hayat yaşamak iyi oluşun belirgin bir unsuru değilse, o zaman arkadaşlıklar kurmak ve sürdürmek de iyi oluşun belirgin bir unsuru değildir.

Sonuç: Arkadaşlıklar kurmak ve sürdürmek iyi oluşunun belirgin bir unsuru değildir.

Bu argümanın sonucuna öncüllerden varıldığına göre, öncülleri değerlendirmeliyiz. Öncül 1 apaçık şekilde doğrudur. Öncül 2, sempati testini uygulayarak ulaştığımız

sonuçtur ve o yüzden bu öncülü doğru kabul edelim. ncl 3, ilgili açıdan benzer olan farklı Şeylerin diğer ilgili açılardan da benzer olduğunu varsayar. Bu önermeyi kabul etmemeliyiz çünkü farklı Şeyler bazen birden fazla açıdan benzer olmayabilir. Önerme 3' reddedersek, yukarıdaki argümanı sağlam olmadığından dolayı onu reddetmemiz gerekir.

Bir argümanın sağlam olmadığını göstermek, sonucunun yanlış olduğunu göstermek değildir. Ancak söz konusu yukarıdaki argüman olduğunda, sonucunun yanlış olduğunu gösteren bir argüman olduğunu düşünüyorum. Başka bir deyişle bu argüman, arkadaşlık kurmanın ve sürdürmenin aslında iyi oluşun belirgin bir unsuru olduğunu göstermektedir.

Bu argüman, iyi oluşun her bir unsurunda azalan marjinal fayda olduğu önermesiyle başlar (bu argüman Hurka, 1993, s. 84-96; 2011, s. 166-74'ten esinlenmiştir). Örneğin, hiçbir başarısı olmayan ancak çok fazla haz içeren bir yaşam, kayda değer bir başarı elde etmekten büyük fayda sağlayacaktır. Bu başarıya S büyüklüğünde A adını verelim. Çok farklı bir yaşamı, halihazırda çok sayıda başarısı olan bir yaşamı karşılaştıralım. Başka bir deyişle, karşılaştırdığımız iki yaşamın her biri S büyüklüğünde bir A başarısı elde eder; ancak bunun tek bir kayda değer başarısı olan yaşamda S büyüklüğündeki A başarısı büyük bir fayda sağlarken halihazırda pek çok başka başarının olduğu yaşamda S büyüklüğündeki A başarısı daha küçük bir fayda sağlar.

Bir yaşamın halihazırda fazla sayıda içerdiği bir değer çeşidinin daha çok rneği içermesinin azalan faydası şu nedenle önemlidir. Halihazırda çok sayıda başarı içeren ancak henüz hiç arkadaşlık içermeyen bir yaşam düşünün. şimdi bu yaşamda bir arkadaşlık kazanıldığını varsayalım. Eğer arkadaşlık, iyi oluşun ayrı bir unsuru değil de sadece başarının bir alt kategorisi olsaydı, o zaman halihazırda çok sayıda başarı içeren ancak hiç arkadaşlık içermeyen bir yaşam, bir arkadaşlığın eklenmesinden pek fayda sağlamayacaktır. Fakat, halihazırda çok sayıda başarıya sahip olan ancak henüz hiç arkadaşlığın olmadığı bir yaşam, bir arkadaşlığın eklenmesinden büyük fayda sağlayacaktır. Dolayısıyla arkadaşlık sadece başarının bir alt kategorisi değil, iyi oluşun ayrı bir unsurudur.

Ayrılabilir-Unsur'a Karşı Birleşik-Unsur Kuramları

İyi oluşun unsurları listesinde nelerin yer aldığı sorusundan, bu unsurların birleştirilmesinin gerekip gerekmediği sorusuna geçelim. En iyi hayatın sıralanan tüm ögeleri (haz, önemli konularda bilgi, kayda değer başarı ve özerklik) içeren bir yaşam olduğu konusunda hemfikir olabiliriz. Buna göre iki tür objektif liste teorisi arasında ayırım yapabiliriz. Bu iki tür objektif liste, önemli konulara ilişkin bilgi, arkadaşlık,

kayda değer başarı veya özerklik gibi her birinin tek bir başına fayda teşkil edip etmediği konusunda anlaşmazlığa düşmektedir. Birleşik-Unsur Kuramları sıralanan öğelerin yalnızca bir arada olduğunda fayda sağladığını savunur. Ayrılabilir-Unsur Kuramları ise listelenen öğelerin kişi sahip olmasa da kişi için fayda oluşturduğunu savunur. Örneğin, Ayrılabilir-Unsur Kuramında önemli konular veya kayda değer başarı hakkında bilgi sahibi olmak, kişi için haz sağlamamasına rağmen kişi için yarar oluşturur.

Joseph Raz, Birleşik-Unsur görüşünün etkileyici bir versiyonunu sunmaktadır. Raz, refahın dikkate değer hedeflerin başarılı bir şekilde takip edilmesinden oluştuğu şeklindeki kısmen nesnelci görüşü savunmaktadır. Sloganı ise “nesnel değerle öznel etkileşim”dir.

Raz'ın teorisi kısmen objektivisttir çünkü hangi hedeflerin değerli olduğu değerlerle ilgili nesnel bir değerlendirme sorusudur. '[Hedefler] onaylayıcı yargılarla desteklenir. ... [Kişi] hedeflerine, onlara arzu edilebilirlik özellikleri atfedecek bir şekilde bakmalıdır'. (Raz, 1986, s. 300) İnsanlar 'değerli ve faydalı bir faaliyet olduğuna inandıkları için yaptıkları şeyle meşgul olurlar. ... Değerlemeleri yanlış yönlendirildiği takdirde, bu durum hayatlarındaki başarıyı etkiler. (Raz, 1986, s. 299) '[Bir] kişinin amacının değerli olduğuna inanması onu değerli kılmaz. (Raz, 1986, s. 344) İnsanlar arzu edilebilirlik özelliklerine sahip hedefler peşinde koştuklarını düşünebilir lakin yanılabilirler. İnsanlar bilerek değersiz hedefler peşinden koşabilirler. Raz'a göre, değersiz hedefler peşinde koşmakta başarılı olan kişiler, bu yüzden kendi refahlarına katkıda bulunmazlar.

Raz'ın teorisi tamamen objektivist değildir. Bireyin niyetleri ve psikolojik bağlılığı hakkındaki gerçekler çok önemlidir. Raz'ın görüşüne göre, eğer bir kişi bunlara yönelik doğru niyet ve tutumlara sahip değilse, hayatında bilgi ve arkadaşlık gibi iyi şeylere sahip olmaktan fayda sağlayamayacaktır.

Herhangi bir kişi için en iyi yaşam türünün değerli hedeflerin başarılı şekilde takip edildiği bir yaşam olduğu konusunda Raz'a katılıyorum. Dahası, onun aktif durumları pasif durumlara göre sıralaması doğru görünüyor. Bununla birlikte, Raz'ın aksine, hazzın, değerli hedeflerin başarılı şekilde takip edilmesiyle ilişkili olmasa da, bir kişinin iyi oluşuna katkıda bulunabileceğini iddia ediyorum.

Ajay'ın belirli miktarda değerli hedeflerinde başarılı olduğu bir hayatı olduğunu varsayalım. Argümanımın amaçları doğrultusunda, bu miktarın yüksek veya düşük olması önemli değildir. Şimdi Ajay'a değerli hedeflerin peşinden gitmekten alınan hazzın değil, daha pasif bir hazzın verildiğini varsayalım. Belki de her gece yatmadan hemen önce keyfini çıkarabileceği bir içki vardır. Ya da belki de her gece özellikle zevkli rüyalar görmesi sağlanmıştır. Her iki durumda da refahı, kuşkusuz

çok az da olsa artmamış mıdır? Eşit derecede değerli hedefleri eşit derecede başarılı bir şekilde sürdüren herhangi iki bireyden, yaşamı daha fazla haz içeren kişinin, bu haz sadece pasif bir türde olsa bile, daha çok refaha sahip olduğunu öne sürüyorum. Raz bu itirazı önceden tahmin etmiştir (1995, s. 7):

Her haz kişinin refahına katkıda bulunmaz. ... Kumsalda uzanıyorum, bir yandan güneşin sıcaklığının tadını çıkarıyorum; güzel bir gül görüyorum ve manzaranın tadını çıkarıyorum. Sonuç olarak hayatım daha iyi ya da daha başarılı olmuyor. Eğer bir plaj aylağı ya da bir çiçek aşığıysam durum farklıdır. Ancak bu durumlarda pasif hazlar faaliyetlerime uyum sağlar, hayatında bu hazlar için yer olduğundan emin olacak türden bir insanımdır. Bu durumda, ara sıra alınan haz benim refahıma katkıda bulunur (eğer katkıda bulunuyorsa), çünkü üzerinde çalıştığım eylemlerimin başarısına bir nebze de olsa katkıda bulunur. Eğer sahilde güneşe ya da çiçeklere ilgi duymuyorsam, bu hazlar yeterince gerçek ve haz açısından değerli olsalar da benim refahıma katkıda bulunmazlar. Hayatımın bütünü üzerinde hiçbir etkileri yoktur. ... [B]u hazzın çiçek aşığı olan kişinin yaşamında, çiçek aşığı olmayan kişinin yaşamındaki anlamından farklı bir anlamı vardır. Bu farklılık, hazzı bir durumda aktif, diğerinde ise pasif olarak görmeyi makul kılar. Kişinin hayattaki genel yönelimi ile örtüştüğü yerde haz aktiftir.

Elbette bazı hazların bazı insanlar için diğerlerinden daha önemli olduğuna katılıyorum. Ve bir çiçeğe bakmaktan alınan hazzın, bu hazzın kişinin amaçlarıyla örtüşüp örtüşmediğine bağlı olarak anlam bakımından farklılık gösterdiğine de katılıyorum. Ancak bu konularda Raz ile aynı fikirde olmak, pasif hazların, aktif hazlardan daha az olsa bile, refaha katkıda bulunduğunu düşünmemizi engellemez. Ajay ile ilgili verilen örnekte pasif hazların refaha katkıda bulunduğunu gösterilmektedir. Bununla birlikte, belki de Raz'ın göz ardı ettiği türden pasif hazlar, diğer tür değerlerin anlamsal (sözcüksel) açıdan daha düşüktür. Kastettiğim husus, pasif hazların hiçbir miktarının diğer değerlerin önemli bir miktarına tercih edilmeye degecek kadar büyük olmadığıdır. Tartışma için bkz. Crisp, 1996, syf. 23-42.) Sonuç olarak, Raz'dan biraz daha fazla öznelci olma taraftarıyım.

Ayrıca Raz'dan biraz daha objektivist olmaya da hazırım. Bir kişinin bilgelik gibi önemli bir şeye rastladığını ya da tatmin edici bir ilişkinin "içine düştüğünü" varsayalım. Önemli bir bilgelik elde etmek ve tatmin edici bir ilişkiye sahip olmak bu kişinin amaçları olmasa bile, elde ettiği bilgelik ve ilişki onun refahına katkıda bulunmaz mı? Şimdi bu bilgeliğin veya ilişkinin değerini yaşamının çok geç dönemlerine kadar takdir edilmediğini varsayalım. Bu değer daha önce takdir edilmemiş olması üzücüdür. Ancak nihayetinde kıymeti anlaşıldığında, kişinin sahip olabileceği

düşünce şu olacaktır: “İşte bu iyilik başından beri hayatımdaydı ve ben bunu fark etmemiştim. Hayatımdaki bu iyilik sayesinde düşündüğümden daha iyi durumdaymışım.”

Bu tür düşünceler muhtemelen doğrudur. Doğru olduklarında da doğrulukları kişinin bunlara sahip olmasına bağlı değildir. Kabaca ifade etmek gerekirse, kişinin hayatına nüfuz eden takdir edilmemiş büyük bir iyilik nedeniyle, bu kişinin fark ettiğinden daha iyi durumda olduğu doğru bir önerme olabilir. Bu önermenin doğruluğu kişinin bu önermeye inanmasına bağlı değildir. Başka bir deyişle, kişi bu önermeyi hiç düşünmeden ölse bile, önerme yine de doğru olabilir. Ancak bu önerme doğruysa, bir kişinin bir iyiye yönelik öznel değerlendirmesi, o iyinin kişinin refahına katkıda bulunması için gerekli bir koşul değildir.

Raz'ın kendisi “içsel değerın şeffaflığı” olarak adlandırdığı tezi, yani “bir özelliğın içsel olarak iyi olması için normal koşullar altında, o özelliğın kendisi için iyi olduğu kişinin (ya da başka bir hayvanın) o özelliğın varlığından memnun olması ve bu özelliğı, onun yokluğuna tercih etmesi gerekir” tezini reddetmektedir. (Raz, 1986, s. 269; bkz. s. 268, 321) Ben de içsel değerın şeffaflığııı reddediyorum. Bu şeffaflığııı reddettiğim için, bir kişinin refahının, karşılaştığı bir bilgelik veya içine düştüğü bir ilişki nedeniyle daha fazla olduğunu, ancak hayatı boyunca bu unsurları içermesine rağmen, bunların varlığından memnun olmadığını ve yokluğunu tercih ettiğini savunabilirim.

Raz yine bu fikri öngörüp şöyle yazmıştır (1995, s. 6),

Tüm kalbiyle arayış içerisinde olma durumu; faaliyetin, taahhüdün veya ilişkinin kişinin seçtiği veya seçimle terk edebileceği bir şey olmadığı durumlarda bile, bu faaliyete dahil olma şeklinin kontrolünün kendisinde olduğunu varsayar. Kendisini hedefine doğru yönlendirmek için amaçları ve taahhütleri ışığında davranışlarını yönlendirmek zorundadır. ... Esas olarak, söz konusu kavramlar ... kızgınlık, patolojik kendinden şüphe, özsayıgı eksikliği, kendinden nefret etme vb. kavramları dışlar. Kişi bu tutumlardan birinin kurbanı değilse, tüm kalbiyle hareket ediyor demektir. Başka hiçbir şey gerekmez. Kişinin faaliyetini düşünümsel olarak onaylaması, faaliyete devam etmek için ikinci dereceden bir arzu duyması vs. gerekmez. Belirli alternatiflerin kişinin aklından hiç geçmemesi, insanlara veya faaliyetlere yönelik uygun bir tutuma sahip olmanın bir koşulu olabilir.

Raz'ın burada verdiği taviz ikna edicidir. Bir faaliyetin o faaliyette bulunan kişiye fayda sağlaması için, kişinin o faaliyeti düşünümsel olarak onaylaması veya onu arzulamak için ikinci dereceden bir arzuya sahip olması gerekli değildir. Kişinin faaliyeti, ilişkisi ya da başka bir değeri reddetmediği ya da gücendirmediğinde, bu faaliyetle başarılı bir şekilde meşgul olması onun refahına katkıda bulunur.

Bununla birlikte, Raz'ın tavizinin yeterince ileri gitmediğini düşünüyorum. Onun “tüm kalbiyle takip etme koşulu” bir kişi için fayda teşkil eden faaliyet ve ilişkileri, o kişi şüphe duymadığı, reddetmediği ya da gücendirmediği faaliyet ve ilişkilerle sınırlandırmaktadır. Bununla birlikte, bir kişinin faaliyeti, ilişkisi, hayatındaki başka bir değeri aktif olarak reddettiği veya yadırgadığı bir şey olabilir ve yine de bu faaliyet veya ilişki ya da hayatındaki başka bir değer onun refahına bir katkı sağlayabilir. Elbette yaşadığı üzüntü onun için bir kayıp olacaktır ancak bu kayıp bizi olası kazanımlara karşı körleştirmemelidir.

Örnek vermek gerekirse, kendi seçmediği ancak kızdığı bir ilişkisi olan ve bu kızgınlığı yıllarca devam eden bir kişi düşünün. Ancak sonunda bu ilişkinin aslında farkına varmadığı bir nimet olduğunu görmüştür. Seçmediği ve uzun süre içerlediği bu ilişkinin hayatındaki en önemli şeylerden biri olduğunu keşfeder. Belki de hayatındaki tek önemli ilişki, hatta belki de hayatındaki tek önemli değer olduğu ortaya çıkar. Ne bu ilişkiyi kendisinin seçmemiş olması ne de yıllarca bu ilişkiye içerlemiş olması, bu ilişkinin onun refahına önemli bir katkı sağlamasının önüne geçmez.

Yine bu, kişinin görmeye başlayabileceği bir gerçektir. Öte yandan, kişi bunu görece kadar şanslı da olmayabilir. Onun gerçeği fark etmesi gayet iyi olacaktır. Ancak bu farkındalık, gerçeğin elde edilmesi için gerekli bir koşul değildir.

Refahın sınırlarının hem öznel hem de nesnelci yönde Raz'ın kabul ettiğinden daha geniş olduğunu iddia ettim. Pasif duyuların (öznel bir unsur) kendi başlarına en azından ufak miktarda bir refah oluşturmak için yeterli olabileceğini savundum. Ayrıca, bilgi ve ilişkiler gibi nesnel değerlerin, seçilmemiş olsalar ve hatta gücemiş olsalar bile, neden oldukları sıkıntı refahtan bir eksiltme oluştursa da kendi başlarına refaha bir katkı oluşturabileceğini savundum. Eklemenin çıkarmadan daha büyük olup olmadığı; bilginin önemine, ilişkinin doğasına ve sıkıntının miktarına bağlıdır. Belki de kişinin ne kadar farklı bilgiye sahip olduğuna ve hayatının ne kadar farklı ilişkiler içerdiğine de bağlıdır.

Tekrar etmek gerekirse, en büyük iyi oluş, değerli hedeflerin gönülden ve başarılı bir şekilde takip edilmesiyle oluşur. Raz'ın tarif ettiği şey -öznel ve nesnel unsurların birleşimi- ideal olandır. Ancak münferit unsurlar, diğerleriyle birleştirilmediğinde bile bir miktar fayda sağlar.

İyi Oluş Kavramının Önemi

İyi oluşu unsurlarına ayırarak analiz ettiğimizde, iyi oluş kavramının önemine yönelik bir meydan okumayla karşılaşırız. Bu meydan okuma, iyi oluş üzerine söylenebilecek önemli her şeyin bu unsurlar hakkındaki iddialara indirgenebileceği için, iyi

oluş kavramını bir kenara atabileceğimiz yönündedir⁴. Buradaki zorluk, iyi oluş kavramının neden en iyi ihtimalle yararsız olmadığını açıklamaktır. Ben iyi oluş kavramının yararsız olmadığını iddia edeceğim.

Kişinin içsel pazarlığı ile kişiler arası pazarlığını birbirinden ayıralım. Kişinin içsel pazarlığında, bir kişinin iyi oluşu açısından bir kayıp, aynı kişinin iyi oluşu açısından daha büyük bir kazanç uğruna gerçekleşir. Kişiler arası pazarlıkta ise, bir kişinin iyi oluşu açısından bir kayıp, bir başkasına fayda sağlamak için meydana gelir.

Hem içsel hem de kişiler arası pazarlıkta, takas edilen kazanç ve kayıpların tek bir refah unsuru açısından olduğu durumlar ile takas edilen kazanç ve kayıpların birden fazla refah unsurunu içerdiği durumlar arasında fark vardır. Tek bir unsuru içeren içsel bir vakaya örnek olarak; gelecekte, şimdi çekeceğim acıdan çok daha az acı çekmem için şimdi biraz acı çekmeyi kabul etmem verilebilir. Birden fazla unsur içeren içsel bir vakaya örnek olarak, özerkliğinizi ya da kayda değer başarılar peşinde koşmanızı, bilginizi ya da arkadaşlıklarınızı korumak için şimdi biraz acı çekmeniz verilebilir.

Birden fazla unsuru içeren kazançlar ve kayıplar hakkında düşünürken, haklı olarak iyi oluş açısından düşünmeyi karşı konulmaz buluyoruz. Bunun nedeni, yine, kayda değer başarı, önemli bilgi, arkadaşlık, özerklik ve hazzın bir yaşam içinde azalan marjinal değere sahip olmasıdır.

Yeğenlerinizden birine plajda çok keyifli bir hafta geçirmesine yetecek kadar para verebileceğinizi düşünün. Alternatif olarak, diğer yeğeninize ücretli işine geri dönmeyi bir hafta ertelemesini sağlayacak kadar para verebilirsiniz ve bu bir haftalık boş zaman kendi bestesini tamamlamasını katkı sağlayacaktır. İlk yeğeninizin alacağı hazzın miktarını, diğer yeğeninizin tamamladığı bestenin yarattığı başarının büyüklüğüyle mi karşılaştırmalısınız?

Hayır, bunun yerine yeğeninizin bu haz miktarından elde edeceği faydanın boyutunu ve diğer yeğeninizin sanatsal başarısından elde edeceği faydanın boyutunu düşünmelisiniz. Haz ve başarının farklı kişilere sağlayacağı faydaların boyutları, ilk yeğeninizin hayatında ne kadar başka haz olduğuna veya diğer yeğeninizin hayatında ne kadar başka başarı olduğuna bağlı olacaktır. Asıl önemli olan faydaların boyutlarıdır, tek başlarına ele alınan haz ve kayda değer başarı miktarları değil. Başka bir deyişle, önemli olan, her birine eklenen unsurların miktarları değil, her birinin iyi oluşuna yapılan eklemelerin boyutudur.

⁴ Bu meydan okuma bana Haziran 2013'te Oxford'da düzenlenen Mutluluk ve Esenlik konulu bir konferansta yöneltildi.

Teşekkür: Bu makalenin önceki versiyonu hakkındaki yararlı yorumları için Krister Bykvist, Roger Crisp, Tom Hurka, Eden Lin ve Ingmar Persson, Julian Savulescu, Anthony Skelton, Valerie Tiberius'e ve iki anonim hakeme teşekkür etmekten memnuniyet duyuyorum.

Kaynaklar

- Anscombe, E. 1958. *Intention*, Oxford, Blackwell Publishers
- Crisp, R. 1997. *Mill on Utilitarianism*, London, Routledge.
- — — 2006. *Reasons and the Good*, Oxford, Clarendon Press.
- Feldman, F. 2004. *Pleasure and the Good Life*, Oxford, Clarendon Press.
- Griffin, J. 1986. *Well-Being*, Oxford, Clarendon Press.
- Hooker, B. 1996, 'Does Moral Virtue Constitute a Benefit to the Agent?' In R. Crisp, ed., *How Should One Live?*, Clarendon Press, 141–55.
- Hurka, T. 1993. *Perfectionism*, Oxford, Clarendon Press.
- — — 2011. *The Best Things in Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Nozick, R. 1974. *Anarchy, State and Utopia*, Oxford, Blackwell Publishers.
- Parfit, D. 1984. *Reasons and Persons*, Oxford, Clarendon Press.
- Quinn, W. 1993. *Morality and Action*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Rawls, J. 1971. *A Theory of Justice*, Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Raz, J. 1986. *The Morality of Freedom*, Oxford, Clarendon Press.
- — — 1995. 'Duties of Well-Being', in Raz, *Ethics in the Public Domain*, Oxford, Clarendon Press.
- Scanlon, T. 1998, *What We Owe To Each Other*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1998.
- Sumner, L. W. 1996, *Welfare, Happiness, and Ethics*, Oxford: Clarendon Press.